

Älvsnabbens världsomsegling 1954–55

Av Lars-Åke Svenheden

Denna berättelse har även varit publicerad i veckotidningen Kvällsstunden.

Fartyg och båtar har alltid varit mitt intresse. När jag av en god vän blev tillfrågad om vi skulle ta värvning i flottan, så var det inget svårt beslut för mig att ta ställning till det.

Efter godkända ansökningar packade vi våra tillhörigheter och 1953 tog vi tåget från Halmstad, byte i Kristianstad till smalspårig järnväg och efter lite jobbiga uppförsbackar för ångloket kom vi så småningom fram till Karlskrona norra.

På stationen hade samlats ett stort antal, kanske 400 personer, som nu skulle söka lyckan i flottan. Vi möttes av befäl som marscherade med oss till Sjömansskolan. Efter tester och läkarundersökningar så blev vi ändå ett stort antal för fortsatta provningar. De som nu blev kvar hämtade ut klädespersedlar bestående av olika sammansättningar. Först när vi hade lärt att klä på oss, hälsa, gradbeteckningar, marschera och allmän hyfs fick vi efter 10 dagar permission. Efter genomgångna utbildningar blev jag kommenderad på minfartyget Älvsnabben för fortsatt praktisk utbildning till sjöss. Älvsnabben skulle göra en jordenrunt-resa och i stort "gå i Vanadis kölvatten". Vanadis gjorde resan 1883 – 1885. Detta blev en fantastisk upplevelse.

Här följer en sammanfattning för några av de viktigaste upplevelserna och livet ombord

I augusti 1954 kom jag ombord på Älvsnabben i Karlskrona. Detta var min första bekantskap med stort fartyg och dessutom krigsfartyg som jag under 6 månader skulle leva tillsammans med 40 sjömän i en mäss och en besättning på 260 man. Här gäller stora mått av hänsyns-tagande och att acceptera varandras olikheter i sätt att vara. Efter proviantering, uthämtning av vita uniformspersedlar och khakiställ samt allehanda förberedelser lämnade vi Karlskrona och tog avsked från nära och kära under musik av Flottans musikkår. Den 10 november, en grå novemberdag, lämnar vi Göteborg. Under losskastningen spelade flottans musikkår "Du gamla du fria" och överallt stod det grupper av människor och vinkade av oss på kajen och utmed Billingeclippan. Snart var allt utom synhåll.

På Nordsjön mötte vi hårt väder och det blåste cirka 24 m/sek. Många av besättningen fick sin första bekantskap med det "grymma havet". Flottans övningsskonerter Gladan och Falken med kadetter ombord, var ute på en utlandsexpedition och vi mötte dem utanför Cadiz, södra Spanien. Här skulle besättningsbyte göras med Rydbergsgastar, som vi hade ombord, med kadetterna, som var på skonerterna.

Under hela resan hade vi relativt bra väder. Vissa sträcker kunde det blåsa ganska hårt men påverkade inte nämnvärt rutinerna ombord. Många fartyg, som på sjöspråk hälsade med flaggan, mötte vi till havs. Det var då viktigt att besvara sådan hälsning genom att hala ner gångflaggan 1/3 och sedan hissa den igen.

Vid inlöpning till hamn var vi oftast uppställda i paradstationer dvs manna reling. Klädseln var mörk eller vit beroende på vilket breddgrad vi befann oss i. I allmänhet avgavs salut 21 skott, som

besvarades under infarten till hamn. Under förtöjning spelade vanligen flottans musikkår och mycket människor på kajen hälsade oss välkomna. Så fort landgången var utlagd kom den svenske konsuln eller annan representant från svenska konsulatet och en högre befälhavare ombord och artighetsvisiter utväxlades. I samband med detta var alltid musköteriet uppställda. Permission för fria vakten gavs vanligen från kl 1200 och slutade kl.2400. I vissa hamnar var permissionstiden begränsad.

Vid hamnbesöken ordnades utflykter, partyn eller andra tillställningar för besättningen

genom konsulatets försorg eller av privata aktörer. Särskilt minne har jag från Manila där vi blev bjudna på konsul Varlands trädgårdsfest. Det var en romantisk idyll med grönskande vacker park som belystes med kulörta lyktor. Här blev vi bjudna på helstekta grisar och exotiska rätter. Senare på kvällen framförde en grupp ungdomar iklädda nationaldräkter filippinska danser. En dans "Tinikling" utföres mellan två bambustänger, som slås emot varandra av ett par efter ett visst rytmiskt schema. Gruppen fick stående ovationer efter sina framföranden

Thailand eller Siam som landet hette på den tiden med sina väl utsmyckade tempel i Bangkok minst 300 st. besökte vi. Floden Menam kantades av boställen på pålar, en praktisk lösning både för det ena och andra. Fantastiskt att ha varit där under ledning av kung Bhumibol Adulyadej som regerade i 71 år och avled 2016.

I Tokyo blev bjudna på en typisk japansk måltid. I matsalen fick vi sitta på kuddar medan vackra underbara geishor uppvaktade oss med fantastiska rätter och avslutar med berättande danser.

I San Diego fick vi ett imponerande mottagande. Vi möttes vid infarten av bl.a en helikopter som svävade över fartyget med den svenska flaggan. På kajen var det framträdande av en paraderande dansgrupp. Vi besökte Hollywood och fick träffa på den tiden populära skådespelarna som Mammi van Doren och Donald O'Connor under en filminspelning, fantastiskt.

Hawaii, drömmarnas ö, även om det var starkt amerikaniserat, så fanns ändå traditionen kvar med hula-huladanser och romantisk ukulelemusik. Redan på kajen under förtöjningen fick vi uppleva detta. De dansande hula-hulaflickorna kom därefter ombord och hängde blomsterkransar om halsen på besättningen.

Ciudad Trujillo i den Dominikanska republiken på ön Haiti har jag ett särskilt minne från. Där såg jag filmen "Hon dansade en sommar".

Ombord fanns det 4 byssor (kök) som fördelades till manskap, underofficerare, officerare och fartygschef. Befälspersoner serveras av hovmästare i sina resp. mässar medan manskap, genom baklagsmän, hämtar sin mat i byssan i särskilda kantiner till mässen Mässarna omvandlades då till matsal. Maten bestod i stort av husmanskost och dryck av vatten/saft. Under eftermiddagen fanns det tillgång till kaffe. Efter måltiden samlar baklagsmännen ihop bestick och fat och lämnar dessa till diskrummet, som ligger i anslutning till disken. Backlagsmän består av 2 personer i backlaget som utses av backlagsman för en vecka. Systemet fungerar utmärkt.

Förläggningen ombord var baserat på om man var befäl eller tillhörde manskap. I stort bodde allt befäl i en- eller tvåmanshytt och åt i resp. egna mässar. Manskap låg i mässar om 25 – 40 st i resp. mäss. En del låg i britsar (väggfasta bänkar med lådor) med överkoj medan andra låg i hängkojer.

Varje morgon skulle britsarna bäddas och hängkojer skulle tas ner och beslås samt läggas i särskild kojfår. Mässen kunde sedan omvandlas till matsal. Gemensamma toaletter och tvättrum var fördelade till mässarna.

På en sådan här lång resa måste olika yrkesmän finnas ombord. Vi hade ett litet "sjukhus" med operationssal som bemannades av två läkare och sjuksystrar. Samma inrättning användes också av tandläkaren. Utöver detta hade vi skraddare, skomakare, frisör samt skrivbiträden som ingick i tidningsredaktionen.

Fartygspastorn är från social synpunkt en betydelsefull person ombord. Besättningen blev som en liten församling. Förutom förrättningar av gudstjänster och ibland med nattvardsgång arrangerade han konfirmationsundervisning, äktenskapsskola mm Han var också tidningsredaktör för vår tidning Världsomseglaren som kom ut ungefär en gång i veckan. Dessutom var han en trygg tillgång för besättningen i sociala frågor. I några hamnar lät svenska familjer döpa sina barn ombord eller i land av fartygsprästen.

Min stora hobby är att teckna och måla. Jag försökte utöva detta ombord men insåg snart att "mässateljén" var inte speciellt inspirerande. Det fanns vissa rum i fartyget som inte bemannas på "fritid" ett sådant rum var snickarverkstaden som lämpligast. Visserligen låg den nästan längst fram på fören där sjöhävningen är som värst, men ändå. Några tavlor och målningar på vasshattar blev ändå gjorda och för det fick jag en liten slant. Så växte idén att måla på skott (väggar) i vår mäss och så blev det i andra mässar också med ett motiv från varje hamn. Det var spännande.

I alla fartygets högtalare kunde man kl. 06.30 höra "Purr ut överallt beslå och stuva kojerna, alle mans tvättning och klädsel". Mässfuriren känner sitt ansvar och ser till att alla, även om det är segt, kommer ur sina hängkojer och britsar. Toalettbestyren och påklädning av khakiställ (kortbyxor och skjorta) är snart gjort. Därefter ser backlagsmännen till att frukosten kommer till borden. Kl.07.30 är det uppställning i "rengöringsstationer" vilket betyder att ordinarie morgonstädning tar sin början. Ombord är det noga med renhållning när det är många mannar som bor tätt tillsammans. Kl. 09.00 är det uppställning för arbete.

Sekonden eller inre tjänsteofficeren fördelar till arbeten. Det kan vara fråga om rostknackning målning, underhåll av livbåtar, splitsning av ögla mm. Aspiranterna får undervisning i lektionssalarna eller lämpligt ställe på däck. Mellan kl.11.30 och 13.00 är det lunch och därefter uppställning för fortsatt arbete. Under arbetets gång kan det komma larm "man över bord" och då upphör allt arbete, en valbåt (10-huggare) bemannas och sättes i sjön för sökande efter den nödställda. Räddningsövningar genomfördes regelbundet då och då. Arbetena avslutades i allmänhet kl.16.30.

Stor del av tiden gick åt till stridsutbildning. Det skedde både teoretiska och praktiska utbildningar. Övningar genomfördes både dag- och nattid.

På fritiden ombord spelade vi kort, läste någon bok eller vår tidning Världsomseglaren. På halvdäck sattes upp en stor vitmålad plywoodskiva för filmförevisning. Vi satt ute i härliga ljumma söderhavsvindar och kunde bl.a. se svenska filmer. Det ordnades också skeppsaftnar med spexinnehåll. Glada spexfixare var fartygsingenjören Friberg och Skyddsingenjören Norman. Här var det fritt fram för vem som helst av besättningen att uppträda. Fartygets egen kör även kallad kyrkokören under ledning av Doktor Moseson framförde vackra körsånger.

Minnen från senaste världskriget var påtagligt synligt i vissa hamnstäder vi besökte. Vid infarten till Manila passerade vi de kända öarna Corregidor och Bataan, som var skådeplats för fruktansvärda blodiga strider där japan gjorde överraskningsanfall mot filipinerna och USA år 1941. 10000-tal människor omkom. General Mc Arthur, som var överbefälhavare i södra oceanen, lämnade Bataan-halvön under beskytning i en torpedbåt till en u-båt som väntade några sjömil till havs. Generalen utbrast vid detta ögonblick "I shall return" vilket han också gjorde c:a 3 år senare. Infarten till Manila kantades av rostiga skelett som stack upp som vålnader ur vattnet. Det var en spöklig upplevelse och svårt att ta till sig.

En annan plats var infarten till Honolulu Hawaii. Flottbasen Pearl Harbor utsattes vid ungefär samma som på Filippinerna för fruktansvärda anfall från japanska flyget. Här kan man också fortfarande se rester efter de blodiga striderna. Vi besökte en krigskyrkogård där 14 000 människor var begravda.

Julen firades på traditionsenligt sätt. Julafton med julbön, tomte, julklappar och julmat, inget får försummas. Halvdäck möblerades upp med backlagsbord och fällstolar. Borden fylldes med all den julmat som vi är vana vid. Till dagens ära fick varje besättningsman en öl. Hela tillställningen avslutades med dans kring granen. På morgonen dagen efter var det att kravla sig upp till Julottan kl.06.00. Det var annorlunda att fira jul på detta sätt. Julen firade vi vid en liten ö Sacrifice Rock utanför södra Indien.

Vi gör en lite extra tur sydvart för att korsa ekvatorn. Av tradition måste linjedopet utföras, på dem som tidigare inte har gått över ekvatorn, för att bli antagen i kung Neptuns rike. Löparnisse kom ombord och informerade om dopet. Dagen efter kommer kung Neptun och hela hans hov med medicinmän, frisörer och mörkfärgade badare för att utröna besättningens hälsotillstånd före själva dopet. Nedför den såpade rutschbana i en hopsnickrad bassäng blev man väl mottagen av dessa väl insmorda kimrökfärgade badare och vi blev väl döpta efter konstens alla regler.

Mycket finns att berätta. Vi kom till Göteborg och möttes mängder av människor som välkomnade oss efter att ha varit borta i c:a 6 månader. En minnesrik resa var nu slut.

Älvsnabben gjorde 25 långresor varav 2 jorden runt. Fartyget höggs upp 1982 men bilder och minnen finns kvar.